

Piru raamatun kimpussa

SILMÄYS YHDEN TV-ILLAN
TOISEUSTARJONTAAN

Olen elämäni aikana kohdannut ranskalaisia, italialaisia, venäläisiä, ja Montesquieun ansiosta tiedän sen, että persialaisia on olemassa – mutta pelkkää ihmistä en ole koskaan tavannut. (Joseph de Maistre 1797, 102.)

Kulttuuriset identiteetit tulevat jostakin, niillä on historiansa. Mutta kaiken muun historiallisen tavoin ne käyvät läpi jatkuvia muutoksia. Ne eivät kiinnity iankaikkisesti johonkin olennaisena pidettyyn menneisyyteen, vaan ovat historian, kulttuurin ja vallan jatkuvan leikin kohteena. (Stuart Hall 1999, 227.)

Oppineen mutta toki aikaansa sidotun Montesquieun tilalle meidän matkaoppaaksemme maailmaan on tullut vähemmän oppinut, mutta sitäkin runsassanaisempi televisio. Sen esittäminä kulttuuriset määrittymiset muuttuvat tavan takaa likiarvoiksi, stereotyypeiksi. Kaavoittumat hukkaavat tietysti aina jotakin matkalle, mutta muutoin ei joukkoviestintä oikein voisi toimia. Ongelmaksi stereotyyppit muuttuvat, jos ne eivät enää olekaan identiteettien karikatyyreja, terävöittäjiä, vaan kangistumia, jotka auttavat meitä ohittamaan ongelmat kyselemättä. Televisio näet tuo eteemme ne ”banaalin nationalismin” itseäänselvyydet, joista Michael Billig (1995) puhuu: jaot hyviin, pahoihin ja rumiin, jotka jumputetaan toiston ja yksinkertaistusten kautta tajuntaamme päivästä ja tunnista toiseen. Kyse ei ole mitättömästä seikasta, sillä kuten Immanuel Lévinas (1995, 227-228) sanoo, toisen kohtaaminen on ”inhimillisen murtautumista olemisen barbariaan”.

Näitä murtumia on tänäkin syksynä esitelty televisiossa eri variaatioina. Julmimmasta päästä oli MTV3:n uutispätkä, jossa kuvaaja seurasi suomalaisten ja somalinuorten välienselvittelyä Hakunilassa kuin sirkuksen katsoja eteensä tuotuja temppejuja. Se oli leikki, jossa ei ollut voittajia. Häviäjien puolella olivat suomalaisnuoret, jotka kantavat kukaties useamman sukupolven syrjäytymisen perimää, somalinuoret, jotka käyvät omaa kamppailuaan kahden kulttuurin välissä – ja journalismin etiikka, joka haihtui kameran linssiin, kun kerrankin saatiin kotimaista ”reality televisionia”.

Hurmaavimpia identiteettien leikkejä taas näytti ruotsalainen lyhytsarja *Lumottu maa*, jossa kaksi luvattomasti kansankotiin pujahtanutta maahanmuuttajaa, Masmoud ja Ali, vaelsivat läpi Ruotsin, sovelsivat lait ja pykälät itselleen istuviksi ja kohtasivat naapurimaassa meillemkin hyvin tutun oloisen pohjoisen hysterian pilke silmäkulmassa. Sarjassa oli purevaakin yhteiskuntakritiikkiä, mutta päällimmäisenä oli hymy, ymmärtämys ja solidaarisuus kanssakulkijaa kohtaan, olipa tämä mikä värinen tai syntyinen tahansa.

Hakunilan uutisjuttu vakiinnutti ja vahvisti useampiakin stereotyyppiä. Se salli ajatuksen, että sopii pudottaa "äidinmaan" turvallisista helmoista (Harinen 2000, 175-197) sellaiset, jotka eivät täytä suomalaisen järjestyksen suurta oppia. Sen järjestyksen tukipilariksi ilmoitettiin poliisin rinnalle media. *Lumottu maa* taas kyseenalaisti, rutisteli kaavoittumia maahanmuuttajista sekä heidän ja kanta-asukkaiden suhteista. *Lumottu maa* nousi Ruotsissa suureen suosioon, Suomessa sitä tuskin moni edes katsoi, koska se lähetettiin iltamyöhällä ja osana FST:n ohjelmia viikon huonoimpana tv-iltana eli tiistaina. Ja vaikka katsojia olisi ollutkin, sarja ei ehkä meillä olisi saavuttanut samaa koskettavuutta kuin Ruotsissa. Suomi on edelleen kulttuurisesti hyvin homogeeninen maa. Matkan hilpeä karnevaali ei ehkä meillä viehätä samaan tapaan kuin naapurissa, ei synny pohjaa bahtinilaiselle groteskiudelle, joka on julkista, aktiivista ja kollektiivista (Bahtin 1995/1965, 44-49). Vanhat opit pätevät täällä yhä, vaikka maahanmuuttajien määrä on 90-luvulla kasvanut. Heitä on edelleen vain noin 100000 viidestä miljoonasta.

Kuvien luojat

Suomalaisen joukkoviestinnän vallitsevat menetelmät maahanmuuttajaraportoinnissa ovat olleet vaikeneminen (esim. Raittila, Suikkanen & Lilja 1999, Raittila & Kutilainen 2000, Horsti 2000, Männistö 1999), syyllistäminen (esim. Horsti 1997) tai eksotisointi (esim. Immonen 1996). Käytämme kotosuomalaisia mittatikkua kohdattessamme toiseuden. Tämän tietää myös media, ja tämän varaan se narraationsa rakentaa. Suomalaisten sanomalehtien suosima kuva nälästä oli madonna: langanlaiha äiti lapsi sylissä (Tanner 1994), vaikka julma nälkä yleensä riisuu ihmisistä perusarvotkin ja tekee heistä itsekkäitä. Äidinrakkauskin kuolee. Suomalaiset sanomalehdet näyttivät Sarajevossa uhrin, valkoisen siviilin, toimeliaana yksilönä, joka keitti ruokaa, suojeli lapsiaan, juoksi pakoon luotisadetta. Ruandan pakolaisleirien uhrin olivat kuolleiden läjiä tai kasvottomia, hurjistuneita massoja, jotka tapelivat maissisäkkistä. (Leskelä 1996.)

Väitän kuitenkin, että median ja erityisesti television yhteiskuntapolitiikkaan kuuluvat sekä stereotyyppien vakiinnuttaminen että hallilainen (Hall 1999) tärisyttäminen, kyseenalaistaminen, vakiinnutus toki normaalioloissa vahvempana. Vakiinnuttaminen on erityisen vahvaa periferioiden kuvauksessa. Stereotyyppiat istuvat vahvempina "merkityksettömien" identiteettien kuvauksessa. Väitän myös, että usein kuva joutuu likaisen työn tekijäksi, joka osoittaa sormella, koska kuvan ilmaisuskaala meidän kulttuurissamme on rajallisempi kuin kielen. Kuten Anssi Männistö (1999, 244-245) toteaa, sinänsä neutraalilta näyttävät kuvan ja tekstin yhdistelmät voivat sisältää yhteisön hegemonista diskurssia tukevan myyttis-ideologisen latauksen, kun puhutaan vastaanottajille etäisistä asioista. Kuvan välitön konteksti ohjaa journalistisen jutun ideologista tasoa siten, että se "istuu" yhteiskunnassa hallitsevaan ajatteluun ja sen ilmaisumuotoihin. Televisiota ei tule tulkita pelkäksi kuvaksi, koska sen kuvat elävät aina suhteessa puhuttuun tekstiin. Silti sen voi väittää asemoituvan kuvien rakentajaksi – myös siksi, että sitä kulutetaan runsaasti ja rutiininomaisesti, jolloin mielikuvat jäävät leijumaan vastaanottajien tajuntaan.

Yritän seuraavassa piirtää näkyviin pikakuvia vakiinnutuksesta ja tärinästä sellaisina kuin televisio ne näytti tiistaina 12.10.1999 Yleisradion ykköskanavalla. Iso pensseli on perusteltu, koska tapettikatseluna etäisistä asioista ja ihmisistä kertovia ohjelmia kulutetaan puolihuolimattomasti. Pohdiskeluni perustuu systemaattiselle määrälliselle sisällönerittelylle sekä useille pienille laadullisille sormiharjoituksille, joita metodikurssilaiseni tekivät.

Tekstini pyrkii siis tavallaan kaksoislinssiläisen käyttöön. Tarkastelen yhtäältä,

mitä opiskelijat havaitsivat ja toisaalta, mitä itse näin. Olen myös ”genre-anarkis-ti”, juoksutan tietoisesti kommenttejani yli generajojen, vaikka toki tiedän, että ennen kaikkea uutisen tekijöillä on hyvin vähän liikkumavaraa. Puolustuksenani on katsojan unelias silmäily, joka ei rakennu osastojakojen tai tiukan genreperinteen varaan, vaikka toki katsoja odottaa uutisilta erilaista tyyliä ja eri asioita kuin viihdeohjelmalta. Asioihin puuttuminen ei tarkoita tuomitsemista, vaikka teksti ehkä tuntuu siltä kuin piru lukisi raamattua. Pikemminkin kyse on herkistelystä, asioiden maistelusta – olisiko tilaa mentaaliseen avartumiseen ja yllätyksiin myös rutiiniohjelmien parissa?

Puheisiin päässeet

Kyseessä oli hyvin normaali alkuviikon vähän totinen, uutis- ja ajankohtaisvoittoinen TV-päivä, vailla kohu-uutisia ja myöhäisilta täynnä ruotsinkielisiä ohjelmia. Ohjelmaa lähetettiin kaikkiaan yli 18 tuntia. Päivä valittiin juuri siksi, että tiistaina ykkösen lähetti runsaasti ruotsinkielistä ohjelmistoa. Volyymiltaan ruotsinkielisiä ohjelmia oli 15 prosenttia, otsikoista neljännes. Ohjelmaa lähetettiin kaikkiaan hie-man yli 18 tuntia. Uutislähetystä oli tarjolla Aamu-TV:n lisäksi kolmella kielellä kaikkiaan 13 ja Aamu-TV:n sisällä kahdella kielellä viisi. Varsinaisia ohjelmaotsikoita oli päivän mittaan 16, näistä kaksi Koulu-TV:n, lastenohjelmia oli kaksi, sarjoja kolme, dokumentteja kolme sekä ajankohtaislähetystä neljä, joskin ajankohtaisen ja dokumentin raja oli epäselvä. Lisäksi lähetettiin iltapäivällä pitkä välikysymysdebatti eduskunnasta. Ohjelmista oli uusintoja kaikkiaan viisi.

Ulkomaisia ohjelmia tai ulkomaita kokonaan käsitteleviä ohjelmia oli Aamu-TV:n ja uutisten ulkopuolella yhdeksän. Volyymiltaan ulkomaiskohdennusten osuus jäi reiluun viidennekseen, ja näistä ohjelmista peräti kolme dokumenttia oli koti-maista tekoa. Ohjelmat kohdistuivat kahdesti Ruotsiin, Meksikoon ja yleisesti Eurooppaan, kerran Saksaan, Ranskaan, Kanadaan, Yhdysvaltoihin ja Intiaan. Ohjelmien sisällä oli toki viitteitä useampaan suuntaan.

Meksikon yllättävän ”hyvää” sijoitusta lukuun ottamatta kohdennuksia voi tuskin pitää yllättävinä. Televisio tarjosi ohjelmia ja uutisjuttuja maailmasta, jonka muutoinkin tunnemme kohtuullisen hyvin. Ohjelmistoa voi pitää ylläpito- ja tarkennustarjontana. Maailma makasi turvallisesti entisissä asemissaan.

Meksiko esiintyi itse asiassa päivän ohjelmissa kaikkiaan kuusi kertaa, neljästi uutisissa maanvieremän vuoksi sekä kahdessa dokumentissa, jotka molemmat olivat Koulu-TV:n ohjelmistoa. Toinen kertoi korpin elintavoista, toinen, *Oskari meksikolainen*, meksikolaisten lasten arjesta. Virallinen Suomi eli koululaitos ulokkei-neen yrittää siis sporadisesti toteuttaa Stuart Hallin mainitsemaa historian, kulttuurin ja vallan leikkiä tuomalla kehityksensä arkea ohjelmistoon. *Tosi tarina: Amman lapset* edusti tyystin toista ohjelmatyyppeä. Se toki kertoi sivudiskurssissa hindumestari Mata Amritanandamayasta eli Äiti Ammasta, joka syksyllä 2000:kin vieraili Suomessa. Dokumentti keskittyi kuitenkin kuvaamaan Intiassa Äiti Amman seuraajiksi ryhtyneitä suomalaisnuoria, joten television – tässä tapauksessa varsin hämmäntynyt – katse itse asiassa kohdentui suomalaisiin.

Uutiset toistivat ”kansainvälisellä puolella” utterimmin mainintaa siitä, että maailman väkiluku ylitti kuusi miljardia (7 kertaa), Pakistanissa oli vallankaappaus (4), Meksikossa maanvieremä (4), Tallinnassa poliittinen murha (3), Tsetshenian le-vottomuuksia (3), Europolin toimintaa luvattiin tehostaa (3) ja Slovakiasta tuli Suomeen romaneja (2). Lisäksi mainittiin öljyonnettomuus Venäjällä, raportti Niagara Fallsilta, orlovilaishevosten kasvatuksen rahapula Venäjällä sekä se, että yrit-täjät uskonnosta riippumatta joutuvat maksamaan kirkollisveroa Suomessa. Yli 15

uutisjutussa – taaskin mukana oli paljon samojen aiheiden kertausta – oli mukana jonkinlainen vertailu tai viittaus ulkomaihin, etupäässä EU:n jäseniin. Huomattava osa näistä aiheista liittyi talouteen. Urheilu-uutisissa mainittiin toista kymmentä maata tulosselostusten yhteydessä.

Urheilu-uutisissa ja näkyvimmin ehkä San Remo -rallista tehdyssä raportissa näkyi sama piirre kuin erityisesti Aamu-TV:n uutisissa: paikka kalpeni pelkäksi maininnaksi, ”meitä” olivat aikamme sankarit eli poliitikot ja rallikuskit. Toisaalta nimenomana urheilujuttujen puolella paikannimiä mainittiin melko runsaasti, ”tavallisissa” uutisissa tyydyttiin yleensä luettelemaan pääasian kannalta muutama tarpeetonkin ulkomainen nimi. Teksteihin liittyneet kuvat olisivat sinänsä voineet olla melkein päin päin maailmaa tahansa, sillä maantien pöly ja mustat autot ovat varsin samanlaisia kaikkialla. Tekstin täytyi siis korostaa paikkaa. Tämän näennäistämällisyyden voisi ehkä liittää käsitykseen journalistista silminnäkijänä, joka haluaa ainakin luoda illuusion paikan päällä olosta, vaikka uutistoimistotavarailla tai tiukasti formatoidulla tulosselostuksella ratsastettaisiinkin. ”Heitä” tarvitaan, jotta asiasta tulisi uskottavampi.

Kielen voimalla

Jalkatyön yhden illan TV-ohjelmiston tarkastelun pohjaksi tekivät vuoden takaisen metodikurssini opiskelijat¹, jotka tutkivat rasismia ja etnisyyttä televisio-ohjelmisissa tuon tiistain ohjelmien perusteella sekä määrällisesti että laadullisesti pienryhmissä. Päätelmät menevät kokonaan omaan tiliini, sillä opiskelijat tekivät metodiharjoituksia, tulkintaan ei aika riittänyt, mutta tulkintoista kyllä keskusteltiin ryhmissä. Nämä keskustelut ovat epäilemättä vaikuttaneet omiin havaintoihini.

Rasismien ja etnisyyden 12 kurssilaista joutuivat määrittelemään itse. Useimmat tyytyivät Raittilan, Suikkasen ja Liljan hyvin väljän määritelmän ”tarkoitus... on analysoida kaikenlaisia ulkomaalaisiin ja etnisiin ryhmiin liittyviä kirjoituksia ja sähköisten viestinten sisältöjä” (Raittila et al. 1999, 5).

Kurssilaiset erittelivät tuon tiistain televisio-ohjelmat määrällisesti Pentti Raittilan ja Risto Suikkasen (Raittila, Suikkanen & Lilja 1999) kehittämän muuttujaluettelon modifikaatiolla; Raittilan ja Suikkasen lehtiä varten kehittämä luettelo ei sellaisenaan soveltunut televisio-ohjelmien analyysiin. Hiukkasen opiskelijat myös protestoivat Tampereen monitorointitutkimuksen ”legalistista” perusjuonetta. He kokivat, että muuttujaluettelo kartoitti ainoastaan varsinaiset lakia rikkovat rasismijutut, kun taas ksenofobia eli vierasviha ja ylipäätään liiallinen etnisyyden korostaminen eivät tarttuneet haaviin.

Vaikka opiskelijat epäilemättä tulkitsivatkin parissa tapauksessa kategorioita hieman väljänlaisesti, määrällisen erittelyn perustulos oli selvä. Kun Raittila, Suikkanen ja Lilja löysivät kuukaudessa (marraskuu 1998) yhdeksästä lehdestä 99 juttua, metodikurssilaisten haaviin tarttui yhdeltä TV-päivältä samalla muuttujaluettelolla 13 havaintoa. Suikkasen ja kumppaneiden kokeilu TV-aineistoista loka-marraskuulta 1998 ei ole vertailukelpoinen, koska se perustui STARS-aineistoihin ja kohdentui ainoastaan uutis- ja ajankohtaisaineistoihin, mutta samaan suuntaa viittasi sekin. Television rasismi- ja ksenofobiarasteri tuntuu olevan väljempi kuin painetussa sanassa. Toisaalta 12.10.1999 kyse oli itse asiassa vain viidestä aiheesta, joista uutistoiston ansiosta kasvoi toista tusinaa. Ainutkaan ei edustanut ”puhdasta” rasismia, vaan pikemminkin kielteissävyistä etäisyydenottoa, joka neljässä tapauksessa syntyi pääosin kuvan synnyttämän vaikutelman kautta.

Pienissä laadullisissa analyyseissa näkyi se, että työtä tekivät kielivähemmistöön kuuluvat opiskelijat: he kiinnittivät kosolti huomiota kielenkäyttöön ja erityisesti

murteeseen. Pohjalais- ja Ahvenanmaan murteen käytöllä heidän mukaansa esimerkiksi ravisteltiin "Kanal Ettin" (FST klo 21 12.10.1999) *Bananrepubliken Finland och Nokia* lähteiden luotettavuutta. Vakavaa asiaa puhuva, mutta murretta vääntävä lähde toi diskurssiin ristiriitaisen vaikutuksen, ja opiskelijoiden mukaan ristiriitaa käytettiin ohjelmassa johdonmukaisesti. Esimerkiksi Nokian kovassa menossa keltasta pudonneet, nimettömät haastateltavat puhuivat Pohjanmaan murretta. Kuvituksessa oli mukana kosolti "etnisen oloisia" taustahenkilöitä, jotka eivät päässeet lainkaan puhumaan tai joita ei tekstissä kuvailtu mitenkään, mutta yhtä vahvana kulki puhetapaan perustuva "maalaisuuden juonne". Se korostui, kun puhuttiin Nokian kansainvälisyydestä. Se oli ikään kuin lisäkierre jutussa, joka pyrki kritikoimaan Nokian ylenpalttista kansainvälisyyspyrkimystä ja virallisen Suomen maalaispoika-asennetta menestyjää kohtaan.

TV-Nyttin uutispätkässä firmojen kirkollisveropakosta näyttäytyi myös kieli- ja myös kuvavallan kaavoittumia. Uutinen haastatteli pappia seurakunnan kansliassa ja kahta "tavallista" pienyrittäjää siitä, pitivätkö nämä yritysten kirkollisveroa oikeutettuna. Suomenruotsalainen pappi puhui rauhallisesti ja lakonisesti – näin on ollut aina, verolla on perusteensa, ja voihan sitä valita joko luterilaisen tai ortodoksisen kirkon. Suomenruotsalainen, helluntaiseurakuntaan kuuluva rakennusmestari kuvattiin työpaikallaan toimeliaana ja asiallisena. Hän perusteli kielteisen kantansa omalla uskonnollisella vakaumuksellaan: miksi hänen pitäisi olla tuke-massa kirkkoa, johon hän ei kuulu? Luonnollisesti hän tiesi verosta. Kolmatta haastateltavaa ruotsinkielinen journalisti puhutti suomeksi, mutta keskustelusta ei oikein mitään tullut, sillä ulkomaisen hahmoinen pizzerian pitäjä – kansallisuutta ei kerrottu, nimi vain – ei pystynyt ilmaisemaan itseään kotimaisilla kielillä. Hämyisessä, vähän sottaisten näköisessä kuppilassaan suomea vääntävä haastateltava oli onnellisen tietämätön siitä, että hänen yrityksensä maksoi kirkollisveroa. Vaikka juttu oli päällisin puolin täysin korrekti, siitä virittyi vaikutelma, että "uussuomalaisella" oli pitkä tiet kuljettavana, jotta hän saavuttaisi "kunnan suomalaisten" tietämyksen ja ilmaisukypsyden.

Journalistit olivat epäilemättä sekä Nokia-jutussa että uutisessa firmojen kirkollisverosta liikkeellä yhteiskuntakriittisin aikein. He halusivat paljastaa epäkoh-tia. Siinä sivussa he kuitenkin tulivat kyseenalaistaneeksi stardardikielestä poikkeavan kielenkäytön. Uusuomalainen erilaistettiin, eksotisoitiin siten kuin uutisissa on mahdollista. Asia vei mennessään. Mediarasismin tutkija Charles Husband (1994) on sanonut, että journalisti menee kaulasta poikki: pää kyllä tietää, miten pitäisi tehdä, mutta raajat tekevät rutiiniliikkeitä ihan huomaamatta, kun on kiire.

Samaan tapaan kielivallan käyttöä harrastettiin EU-jäsenyyskampanjan aikana suomenkielisessä mediassa. EU-vastustajat näyttäytyivät epärationaalisina, usein murretta vääntävinä rabulisteina, kun taas median suosima unionidiskurssi käytti passiivia, kelmeitä verbejä ja ylipäättään asetti toiminnallisuuden epäsuotuisaan valoon. Syntyi asetelma harkitsevista "meistä" ja takapajuisista "impivaaralaisista". (Aronen-Beversdorf 1995, Hellsten 1996.)

Kielen keskeisyyteen "hyvän" ja "huonon" toiseuden määrittäjänä suomenruotsalaisessa mediassa on kiinnittänyt huomiota myös Christina Korkman (2000, 75-90): kuvatessaan Suomen venäjänkielistä vähemmistöä ruotsinkielinen lehdistö kuvaa tarkoin maahanmuuttajien suomen- tai ruotsinkielen taitoa jopa niin, että Korkman kutsuu diskurssia kielitaidosta keskusteemaksi tai paluumuuttajakuvausten "jatkokertomukseksi".

Kielen hallintaan pyrkivällä näyttää siis olevan mahdollisuuksia "kunnan kansalaiseksi", koska kielen opiskelu osoittaa, että tulija pyrkii tosissaan sopeutumaan. Tätäkin huvittavampaa tietysti on, että esimerkiksi 12.10.1999 kaikkiaan lähes 30

jutussa tai uutispätkässä esiintyi selkeästi ulkomaalaiseksi tunnistettavia kansalaisia, jotka eivät koskaan päässeet lainkaan ääneen. Kielipaternalismi näkyi esimerkiksi pohjoismaisena yhteistuotantona tehdyssä Koulu-TV:n jutussa *Oskari, meksikolainen*, joka genrensä tyyliin muutoin pyrki hyvin neutraaliin ja monipuoliseen esitystapaan meksikolaisten lasten elämästä; huumoriakaan ei unohdettu. Mutta kertaakaan Oskari sen paremmin kuin hänen kaverinsa tai vanhempansa eivät päässeet sanomaan mitään itse, vaan tekstin etenemisestä huolehti juontaja. Päälepuhumiselle oli epäilemättä käytännölliset syynsä, mutta tämä ei muuksi muuta sitä, että ”heidän” suunsa tukittiin. Lasten kohdalla näin tehdään usein kotiareenallakin. Pikkulapset eivät pysty lukemaan tekstitystä ja dubbaaminen on kallista ja meillä outoakin. Tämän ohjelman oletetut katsojat toki olivat lukutaitoisia. Toinen muodostui näin kielen kautta toiminnan kohteeksi, ei tekijäksi, vaikka kuva esitti Oskarin toimeliaana heppuna.

Beigevärinen toiseus: uutiset

Jos mukaan otettiin sellaisetkin ulkomaan uutisjutut, joissa rasismia tai vieroksuntaa ei esiintynyt, ulkomaalainen oli YLEn ruudussa tuona tiistaina 12.10.1999 järjestään mies: kahdeksan toimijaa kymmenestä oli miehiä. Aika herkästi hän esiintyi köyhänä: joka kolmas ulkomaalainen aktori antoi joko kuvan tai puheen perusteella köyhän vaikutelman, ja joka toinen edusti selvästi kehitysmaita – mutta listoilla olikin tuona iltana vallankaappauksia ja luonnonkatastrofeja.

Ulkomaalainen pääsi aniharvoin ääneen: vain yksi kymmenestä ulkomaanjuttujen toimijasta sai itse sanoa jotakin. Kehitysmalaisista puhumaan päässeistä suhteessa selvästi useampi kuin teollisuusmaalaisista edusti yhteiskunnan ylintä huippua: presidenttejä, pääministereitä, oppositiojohtajia. ”Tavallinen kansa” ajalehti kuvituksessa kaduilla ja kujilla pääsemättä juuri ääneen. Tekstiin saakka heitä ei päästetty.

Vaikka siis juttu saattoi kertoa köyhyydestä, kurjuudesta ja epävakasta oloista, puhujat olivat järjestään vaurasta väkeä. Uutisten puhuvana lähteenä Pakistanin vallankaappausuutisessa oli tämänkertaisen näytelmän ulkopuolinen eli oppositiojohtaja Benazir Bhutto, joka puhui brittienglantia ja näytti sopivan länsimaiselta. Vallan kaapannut kenraali osallistui uutisiin sotilassaappaiden kalinalla. Opiskelijat totesivat, että kuvakulma teki Pakistanin armeijaa kuvaavasta uutisfilmistä häijyn: marssia kuvattiin yläviistosta, jolloin joukon rajallisuus ja liikkeiden mahtipontisuus korostuivat. Kun Venäjän armeijan vaivalloisesti maastossa etenevää panssarivaunua kuvattiin Tsetsheniassa, sama mahtipontisuus ei korostunut.

Samalla tapaa etnisyyttä nousi esiin hyvin silkoisissa väestönkasvu-uutisissa nimenomaan kuvien kautta. Televisiokerronnan perusteella väestönkasvu oli mielenkiintoisesti kaksijakoinen prosessi, vaikka itse uutinen oli kaikkea muuta kuin osoitteleva: kerronta rakentui teollistuneen pohjoisen lähteiden ja niiden pilkuntarkan dokumentoinnin varaan, kun taas kuvakerronnan perusteella väestönkasvu näyttäytyi köyhän etelän asiana.

Kiintoisa vertailu journalistisen valtavirran eroista syntyi asettelemalla vastakain suomen- ja ruotsinkielisten uutisten kerronta Slovakian romaneista, jotka pyrkivät Suomeen. Molemmissa jutuissa kerronta oli perusilmeeltään tyypillistä uutista, neutraaliuteen pyrkivää. Suomenkielisissä uutisissa – juttu lähetettiin vähän eri muodoissa kahteen kertaan – neutraalius oli kuitenkin astetta vahvempaa kuin TV-Nyttissä, jonka sävytystä voisi kuvata epiteetillä ”romaniressukat”. Romanien kirjava taloudellinen lähtötausta tuli kyllä ilmi näyttämällä muutamien varsin hyväkuntoisetkin talot hökkelien rinnalla, mutta molemmissa päissä romanit kohtasivat

byrokratian seinän. Slovakiassa ministeri istui hienossa huoneessaan ja kertoi toimittajalle, ettei romaneilla mitään ongelmia ollut. Hänen puheensa aikana kamera ehti kuvaamaan hökkelikyliä. Suomeen saapuvia romaneja kuvattiin lentoaseman käytävällä, mutta teksti kertoi, miten monimutkainen ja hitaasti toimiva suomalainen maahanmuuttokoneisto on.

Samaan ruotsinkielisen journalismin ominaisuuteen on kiinnittänyt huomiota useampi tutkija (esim. Meurman 2000, 46-50, Nylund 2000, 59-73 ja metodikurssiryhmä syksyllä 2000²). Vähemmistön välineet kokevat suurempaa tarvetta ”ymmärtää” maahanmuuttajia, ja virkavalta saa herkemmin kritiikkiä kuin suomenkielisellä puolella, mutta tämä kaikki ei välttämättä tarkoita, että kuva maahanmuuttajasta on kovin paljon toisenlainen kuin valtamediassa. Jopa kiiltokuvan vaa-ra saattaa pilkottaa.

Kultareunat ja köyhien orlovit

Tiistai-illan tarjonnassa oli kiinnittymiä vanhoihin kansallisiin stereotypioihinkin. Puolituntinen dokumentti *Krossmaskin, drejskiva och gulddekor* kuvasi pilkuntarkasti Sévresin yli 200-vuotiaan posliinitehtaan työskentelyprosesseja Ranskassa. Detaljoitu teksti ja kuvaus olivat toki ylistyslaulua käsityöille ja ammattitaidolle, mutta vahvimmaksi nousi muuttumattomuuden diskurssi. Esimerkiksi haastateltavat piikittelivät saksalaisia posliinikäsityöläisiä, jotka ovat oikaisseet muutamia työvaiheita, vaikka laadusta kiinni pitävätkin. Yhtä lailla olisi journalisti voinut kysyä, mitä mieltä on tehdä yhtä lautasta kaksi kuukautta, kun koko komeus on vain kuninkaallisten, presidenttien ja diplomaattien ulottuvilla huikean hinnan vuoksi. Ei, sinänsä hyvin asiallinen juonto korosti joka toisessa lauseessa Ranskan pitkää historiaa, perinteitä, aitoutta. Syntyi kyselemätön puolustuspuhe muuttumattomuudelle.

Ehkäpä historian palvonnassakin oli silti annos mammonaa. Sévresin upeuksilla on hintansa ja silti ostajia ja siksi niitä on syytä ihaila. Kauniita katsojan silmään olivat myös TV-uutisten kuvat orlovilaishevosta, joita on kasvatettu samassa siittolassa Venäjällä yli 150 vuotta. Tässä ei historia kuitenkaan riittänyt. Journalisti selosti siittolan huonon rahatilanteen ja työntekijöiden uskollisuuden: palkkoja ei ole saatu aikoihin, mutta työntekijät kasvattavat kaalia ja vihanneksia ja myyvät niitä lähitorilla hengenpitimikseen ja pitääkseen kasvattinsa hengissä. Siittolaa ei haluta sulkea, vaikka markkinoita ei orlovilaisille nyt tunnu olevan. Tallin johtaja – huolimattomasti pukeutunut, pörrötukkainen nainen – sai pariin kertaan virittää tarinansa siitä, että henkilökunta pitää työtään arvokkaana ja uskoo muutoksen olevan tulossa.

Orlov-juttu oli lyhyt ja sitä sitoivat uutisen raamit. Vertailu puolen tunnin dokumenttiin on kohtuuton, mutta kiintoisa. Periaatteessa kyse oli samantyyppisestä Euroopan historiaan liittyvästä ”ylellisyystuotteesta”. Toista tekivät ammattiyhdistysliikkeen tarkoin suojaamat, hyvin palkatut taitajat ylisiisteissä suojaruvuissaan. Toista hoitivat sottaistet risahousut pelkän aatteen ja innostuksen vuoksi. Toisen tuotteita kysellään Versaillesin palatsiin, toisen tuotteet olivat vailla hintaa, koska ei ole kysyntää.

Uutisvirtatutkimukset ovat 1960-luvulta lähtien osoittaneet kiistatta, että suomalainen media näkee Ranskan taiteen ja kulttuurin kehtona. Sévres-raportin kaltaisilla pienillä, sinänsä siisteillä dokumenteilla tätä kuvaa kiillotetaan. Kysymykset kuolevat ennen esittämistään. Suomen median Venäjä-kuva taas on epäilemättä muuttunut aika vahvasti 1990-luvulla, mutta arjen ihanteellisuus, aktiivinen uskollisuus asialle ei kuulune nykyiseen kuvaan. Tiukan uutismuotin sitoma esitys ei pys-

tynyt nostamaan esiin bahtinilaista naurua, johon liittyy utooppinen toisen elämänjärjestyksen mahdollisuus. Tässä ahdisti genre, ei kuva. Hevoset olivat upeita.

Uudestisyntymisen mahdollisuus ja mahdottomuus

Puolituntisessa dokumentissa Äiti Amman seuraajista Intia ja Äiti Amma itse toimivat raameina sarjalle huutomerkkejä, joiden kohteena olivat kolme Amman joukkoihin liittynyttä suomalaisnuorta. Nuoret saivat kertoa, miksi olivat Amman matkaan lähteneet, mutta Amman filosofiasta ei paljon informaatiota herunut. Nuorten ratkaisuja ei kyseenalaistettu, he saivat kertoa sanottavansa miellyttävän monisanaisesti, ja ratkaisunsa he myös perustelivat: Amman rakkaus ja rauha veivät heidät mennessään. Vastavoimana mukana olivat hämmentyneet vanhemmat, jotka pohtivat omia tuntojaan, kun lapsi lähti Intiaan – yksi jopa jätti taakseen kaksi ihanneammattia, mallin ja laulajan.

Tässä jutussa kuva mystifioi Amman ja hänen läheistensä töitä, haastattelujen teksti oli miellyttävänkin avoimesti ihmettelevää. Itse asiassa Intia ja hindulaisuus tuotiin juttuun varsin samanlaisin keinoin kuin lyhyissä uutissähkeissä: nimien pot-puuri, Asramin kuvaukselliset postikorttinäkymät, köyhien kurjuus ja kohtuullisen abstrakti liturgia rakkaudesta ja rauhasta. Amma todistettiin jumaluuden inkarnaatioksi, mutta perusteluja ei tarjottu. Missään vaiheessa katsoja ei saanut informaatiota Amman suhteesta hindulaisten muihin guruihin ja ylipäätään Amman toiminnan lähtökohtiin – ja yhtä vähän juttu jäi pohtimaan sitä, miksi rakkaus ja rauha puuttuivat nuorten maailmasta silloin, kun he vielä olivat osa ”meitä”.

Toisensävyyinen oli TV-Nyttin uutisjuttu Utsjoen nuorista, joiden kulttuurikehitykseen kunta halusi satsata, mutta nuoret pakenevat etelään. Teksti kertoi kunnan yrityksistä ja lukiolaisten haluttomuudesta kirjoittaa saamea ylioppilaskirjoituksissa. Kuva pyrki kaiketi osoittamaan, että valtakulttuuri on jo saamelaisuuden syönyt: vain piirrookset koulun seinällä kertoivat, ettei kyse ollut Liperin tai Kokemäen koulusta. Nuoret itse eivät päässeet ääneen mutta liikkuvat kuvituksena. He näyttivät supisuomalaisilta. Tässä jutussa ei eksotisoitu toiseudella. Sen sijaan ”vuoden saamelaisjuttuun” mahdutettiin suunnaton määrä yksityiskohtia, 3-4 jutun asia.

Äiti Amman perään lähteneet nuoret hämmensivät TV-journalismia, mutta heidän rohkeudessaan oli positiivista värinää. Utsjoen lukiolaisia taas syytettiin rivien välissä siitä, että he olivat hylkäämässä oman kulttuurinsa. Olisiko niin, että kun valtakulttuurin edustaja lähtee, se on rohkea ja arvostettava, joskin hämmäntävä teko, mutta kun vähemmistön edustaja yrittää samaa, kyse on jotenkin epämorallisesta toiminnasta?

Hoi, missä dialogi?

Voin kuvitella, että tässä vaiheessa TV-väki toteaa, ettei mikään näy kelpaavan. Siitä ei ole kysymys. Tarkoitus on yksinkertaisesti osoittaa, miten erilaisuus pesii pienissä sanoissa, kuvakulmissa, rivien väleissä – ja miten johdonmukaista tämä on, vaikka kukaan niin tarkoitaakaan. YLE:n ja viiden muun yleisradioyhtiön EU-tuella tekemän *Screening gender* -opetusmateriaalin tekijät ja käyttäjät voivat kertoa lukemattomia tarinoita siitä, miten julmistuneet toimittajat ensin kielsivät tyystin sen, että miehiä ja naisia kohdeltaisiin eri tavoin televisio-ohjelmissa. Journalistien eteen ladottiin heidän suosimaansa faktaa siitä, keitä haastateltiin ja milloin minkin asian yhteydessä. Ja videoilla näytettiin, miten vaikkapa miehiä lähestyttiin fak-

takaksymyksin ja naisia tunnepohjaisin. Varustukset alkoivat murtua ja syntyi todella rikkaita, kiintoisia keskusteluja. Muuttuvatko käytännöt? Kukaties, ainakin langanpää on löydetty.

Etniset identiteetit ovat monessa mielessä yksiselitteisempiä kuin 1970-luvulta lähtien keskusteluun yhä vahvemmin nousseet sosiaaliset identiteetit: sukupuolen, ammatin, iän pohjalta kasvava kollektiivinen minuus, jota kaikkia ihmiset kantavat kansalaisidentiteettinsä ohessa. Silti jo etnisyys tuntuu tuottavan television arjelle hankaluuksia. Ainakin tutkittuna iltana ruutu välitti vahvasti auktorisoidun kuvan maailmasta, jossa ihmiset olivat asemissaan ja liikkumattomina. Kansainvälisessä Foreign News Flow -tutkimuksessa todettiin vuonna 1995 (Kivikuru & Pietiläinen 1998), että maailma oli muuttunut, kokonaisia järjestelmiä ja ideologioita kadonnut ja uusia nousut, mutta uutisten kohdennuksissa, painotuksissa ja karkeasti ottaen aihevalinnoissakaan tämä ei juuri näy. Sama päti lokakuisen tiistain melkein pä kaikkiin televisio-ohjelmiin YLE:n ykköskanavalla. Koko iltana televisio ei haastanut stereotyyppiä, ei yllättänyt. Näkemys on aika kaukana siitä vaateliaksi väitetystä katsojasta, jolle suomalainen televisio sanoo ryhtyvänsä tuottamaan räätälöityjä digitaalipalveluja, jotta tämä pysyisi tyytyväisenä.

Paljon jälkeä ei löytynyt siitä ”dialogista merkittävien toisten kanssa” josta Charles Taylor (1994, 32-37) puhuu. Taylorin on Lévinasin linjoilla siinä, että näkee oman identiteetin kasvavan ainoastaan silloin, kun se arvioidaan toiseutta vasten, joskus jopa kamppailun kautta. Taylor kammoksuu puhetta kansallisesta ylpeydestä tai kunnian – arvokkuudesta pitäisi puhua.

Arvokkuus ei ole ylätyylin sana, vaan se kasvaa arkisista asioista: televisiossa aihevalinnoista, ohjelmajoinnista, lähteistä, kielen ja kuvan strategioista. Jesús Martín-Barbero (1997) sanoo, että niin mediaviihde kuin uutisvälityskin voi parhaimmillaan ”opettaa maalaista kävelemään kaupungissa”. Tämä lienee sitä kansalaiskultuuria, jota media tukee, ja josta Peter Dahlgren (1999) puhuu. Media voi tuoda kansalaisten eteen uusia asioita ja johdatella kyseenalaistamaan entisiä.

Kyse ei siis ole pelkästään siitä, että muiden kansojen edustajia kohdellaan yksipuolisesti tai heitä ei päästetä julkisuuden areenalle lainkaan. Kyse on siitä, että media jähmettyy omiin rutiineihinsa ja ”ammattitaitoonsa” niin, että herkkyys havaita maiseman muutoksia myös koto-Suomessa heikkenee. Röheää bahtinilaista naurua ja sen tuomaa vaihtoehdon lupaus tuskin kannattaa edes odottaa tässä totisten torvensoittajien maassa.

Viitteet

- 1 Tähän ryhmään kuuluivat Helena von Alftan, Heidi Backas, Unni Björkskog, Michael Karlsson, Ingrid Linden, Susanne Nylund, Annika Pennanen, Filip Stén, Öjvind Strömsholm ja Anki Westergård. Heille kuuluu kunnia pohjatyöstä.
- 2 Tänäkin vuonna metodikurssini analysoi ”meitä ja muita”, tällä kertaa ruotsinkielisissä lehdissä syksyllä 2000. Aineistossa oli muun muassa kuvauksia Hakunilan syksyllisistä tapahtumista. Opiskelijatyöt korostivat sitä, että ruotsinkielinen lehdistö melkein pakonomaisesti halusi sekä pienentää Hakunila-ongelmaa että etsiä hyvää sanottavaa somalialaisista ja negatiivista sanottavaa suomalaisesta järjestysvallasta.

Lähteet

- Aronen, Beversdorf, Jaana (1995).
Kieli sosiaalisen todellisuuden rakentumisessa. Lingvistinen diskurssianalyysi EU96-juttusarjassa. Tiedotusopin pro gradu -tutkielma, Tampereen yliopisto.
- Bahtin, Mihail (1995/1965).
Fracois Rabelais – keskiajan ja renessanssin nauru. Helsinki: Taifuuni.
- Billig, Michael (1995).
Banal Nationalism. London: Sage.
- Dahlgren, Peter (1999).
"EU, medborgarkultur och mediernas demokratiska uppgift". Teoksessa Amnå, Erik (red.): Politikens medialisering. Demokratiutredningens forskarvolym III. SOU 1999:126.
- Hall, Stuart (1999).
Identiteetti. Tampere: Vastapaino.
- Harinen, Päivi (2000).
Valmiiseen tulleet. Tutkimus nuoruudesta, kansallisuudesta ja kansalaisuudesta. Nuorisotutkimusseuran julkaisuja No 11. Helsinki: Nuorisotutkimusverkosto.
- Hellsten, Iina (1996).
"Hallitusti Eurooppaan. Televisio EU-prosessin raportojana ja kehystäjänä". Teoksessa Kivikuru, Ullamaija (toim.): Kansa euromyllyssä. Journalismi, kampanjat ja kansalaisten mediamaiset Suomen EU-jäsenyysprosessissa. Helsinki: Yliopistopaino.
- Horsti, Karina (1997).
'Emme halua ärsyttää'. Diskurssianalyysi rasismia käsittelevistä uutisista. Tiedotusopin pro gradu-tutkielma, Tampereen yliopisto.
- Horsti, Karina (2000).
"Maailma kylässä – ei jäämässä. Kulttuurisen moninaisuuden ohittaminen mediassa". Teoksessa Tapper, Helena (toim.): Me median maisemissa. Reflektioita identiteettiin ja mediaan. Helsinki: Palmenia.
- Husband, Charles (1994).
A richer vision: the development of ethnic minority media in Western democracies. Paris: Unesco.
- Immonen, Elina (1996).
Pakolaiset uutisdiskurssissa. Viestinnän pro gradu-tutkielma, Helsingin yliopisto.
- Kivikuru, Ullamaija & Pietiläinen, Jukka (toim.) (1998).
Uutisia yli rajojen. Ulkomaan uutisten maisema Suomessa. Tampere: Helsingin yliopiston Lahden tutkimus- ja koulutuskeskus.
- Korkman, Christina (2000).
"Konstruktionen av rysktalandes språkinlärning i finlandssvenska dagstidningar". Teoksessa Sandlund, Tom (red.): Rasism och etnicitet i den finlandssvenska tidningspressen. SSKH meddelanden nummer 57. Helsingfors universitet.
- Leskelä, Hanna (1996).
Sankareita ja uhreja – Bosnian ja Ruandan sotien siviiliväestö lehtikuissa. Viestinnän pro gradu-tutkielma, Helsingin yliopisto.
- Lévinas, Immanuel (1995).
Zwischen uns. Versuche über das Denken an den Anderen. München: Carl Hanser Verlag.
- de Maistre, Joseph (1797).
Consid'érations sur la France. London: Bale.
- Märtn-Barbero, Jesús (1997).
"Cultural decentring and palimpsests of identity". Media Development 1/1997.
- Meurman, Anna (2000).
"Etniska relationer i finlandssvenska dagstidningar." Teoksessa Sandlund, Tom (red.): Rasism och etnicitet i den finlandssvenska tidningspressen. SSKH meddelanden nummer 57. Helsingfors universitet.
- Männistö, Anssi (1999). Islam länsimaissa hegemonisessa diskurssissa. Myyttis-ideologinen ja kuva-analyttinen näkökulma sivilisaatioiden kohtaamiseen. Rauhan- ja konfliktitutkimuskeskus. Tutkimuksia 87. Tampereen yliopisto.
- Nylund, Mats (2000). "Att vinkla etnicitet: En preliminär analys av rubriker och roller i nyheter om etniska minoriteter i finlandssvensk dagspress". Teoksessa Sandlund, Tom (red.): Rasism och etnicitet i den finlandssvenska tidningspressen. SSKH meddelanden nummer 57. Helsingfors universitet.
- Raittila, Pentti, Suikkanen, Risto & Lilja, Timo (1999).
Rasismi ja etninen syrjintä mediassa. Esitutkimusraportti. Journalismin tutkimuksen ja kehitystyön yksikkö, Tiedotusopin laitos, Tampereen yliopisto.
- Raittila, Pentti & Kutilainen, Tommi (2000).
Rasismi ja etnisyys Suomen sanomalehdissä syksyllä 1999. Journalismin tutkimusyksikkö. Tiedotusopin laitos, Tampereen yliopiston. Julkaisuja C 31.
- Screening gender. Who speaks in television? (1997-2000).
A comparative study of female participation in television programmes. Yleisradion opetusmateriaalia.
- Tanner, Satu (1994).
Images of hunger. The visual representations of hunger in Finnish newspapers 1983-1993. Tiedotusopin pro gradu-tutkielma, Tampereen yliopisto.
- Taylor, Charles (1994).
"The Politics of Recognition". Teoksessa Gutman, Amy (ed.): Multiculturalism. Examining the Politics of Recognition. Princeton: Princeton University Press.